

ЗОЛОТОМУШКА ЧЕРВОНОЧУБА

Regulus ignicapillus (Temminck, 1820)

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Горобцеподібні (Passeriformes), родина — Золотомушкові (Regulidae). Один з 5-ти видів роду; один з 2-х видів роду у фауні України. Гніздиться номіна- тивний підвид. Для Гірського Криму описаний ендемічний підвид — *R. i. tauricus*.

Природоохоронний статус виду

Неоцінений.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гніздовий ареал — Пн. Африки, більшість тери- торії Європи, Мала Азія. В Україні гніздиться в гірських місцевостях Карпат та Криму, локаль- но трапляється на Зх. Поліссі. Відомі зальоти в різні р-ни України (Одеська, Херсонська, Чер- нівецька, Львівська, Київська обл.).

Чисельність і причини її зміни

Більш 90% світової популяції знаходиться в Європі (3,3–6,7 тис. пар), де статус виду — сприятливий, стан більшості європейських популяцій стабільний. В Україні поширений локально. Загальна чисельність оцінюється в 400 пар, у Карпатах не відома, в Криму низь- ка (150–200 пар). У Криму навесні самці, що співають, трапляються через 150–200 м один від одного (в лісах), у парках м. Ялта — 5–6 на 20 га, у Карпатах — до 2–3 на 100–1000 га гніз- допридатних біотопів. Негативні чинники: зростання об'ємів лісгосподарських робіт у гніздовий період, зменшення площі старих лісів, порушення ярусності, зростання площ монокультур, яких вид уникає.

Особливості біології та наукове значення

Гніздовий перелітний птах, у Криму трапляєть- ся і взимку. У Криму обирає гірські хвойні ліси, а також лісопарки і парки, у Карпатах — міша-

ні ялицево-букові та смереково-букові ліси, на Зх. Поліссі — старі сосняки. У періоди міграцій трапляється у степовій та лісостеповій зонах. Гніздовий період у Криму з кінця лютого, у Карпатах — з кінця квітня. Протягом року два виводки (1-й — у травні–червні, 2-й — червні–серпні). У кладці 7–11 яєць. Будує гніздо та на- сиджує кладку (14–16 днів) самка. Пташенята вилітають через 15–16 днів після вилуплення. Живиться переважно комахами.

Морфологічні ознаки

Дуже дрібний птах: довжина тіла — 9 см, маса — 4–6,5 г. Оперення верху оливково-зелене, низу — білувате з легким бурим відтін- ком. У самця на тімі жовто-гарячо-червона пля- ма, яка окреслена спереду і з боків чорним; над-

оком біла «брова»; через очі проходять чорні смуги. У самки «шапочка» жовта, а у молодих її нема.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Внесено в перелік Бернської конвенції (Додаток II). ЧКУ (1994). Охороняється у Карпатському БЗ, Кримському ПЗ, Ялтинському гірсько-лісовому, ПЗ «Мис Март'ян», «Горгани». Нез'ясований статус у Ужанському, Карпатському, Шацькому НПП. В Україні вивчений недостатньо, для збе- реження виду необхідна спеціальна програма.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Волянський, 1927; Пузанов, Назаренко, 1962; Кос- тин Ю., 1972, 1983; Степанян, 1978; Смогоржевский, 1989; Корзюков, 1991; Андрищенко и др., 1993; Бескаравайный, 1996; Marchant, Firecrest, 1997; Кос- тин С., 1999, 2000; Костин, Бескаравайный, 1999; Форманюк и др., 2000; Редькин, 2001, 2003; Костин, Тарина, 2002; Birds in Europe..., 2004.

Автори: С.Ю. Костін, І.М. Горбань
Малюнок: І.І. Землянських

● — місця гніздування

СКЕЛЯР СТРОКАТИЙ

Monticola saxatilis (Linnaeus, 1766)

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Горобцеподібні (Passeriformes), родина Мухоловкові — Muscicapidae. Один з видів політипного роду; один з двох видів у фауні України.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. Європа, Кавказ, Пд.-зх. та Центральна Азія, Пн. Африка. В Україні гніздиться в Гірському Криму та Карпатах. До ср. ХХ ст. спорадично гніздився в Пд.-зх. Україні та Правобережному Лісостепу — на сх. до Києва. Відомі зальоти в інші р-ни України.

Чисельність і причини її зміни

Кримська популяція — близько 100 гніздових пар, карпатської — 750–800. Європейська популяція нараховує від 100 до 320 тис. пар, що становить 25–49% глобальної популяції. Чисельність незначно скорочується. Зниження чисельності спричиняє зникнення гніздових біотопів на безлісих схилах внаслідок відновлення деревної та чагарниковою рослинності, зростання антропогенного (в т.ч. рекреаційного) навантаження на гніздові біотопи.

Особливості біології та наукове значення

В Криму трапляється переважно на кам'янистих гірських плато та схилах, у Карпатах — на найвищих полонинах з кам'яними розсипами та урвищами. Прилітає у квітні. Гніздо влаштовує в нішах та на

карнизах скель. Відкладання яєць у травні-червні. Кладка з 4–5 (рідко 6) яєць. Насиджує самка 14–15 діб. Може мати 2 кладки на рік. Відлітає в кінці серпня — вересні. Характер живлення: комахи, дрібні молюски та інші безхребетні, дрібні ящірки.

Морфологічні ознаки

Довжина тіла — 180–192 мм, маса тіла — 43–63 г. Самець має сірувато-синє забарвлення верхньої частини спини, потилиці, голови, шиї, горла та вола. На спині велика біла пляма. Червоно та хвіст яскраво-іржасто-руді.

У самки спина та крила темно-бурі зі світлою строкатістю, голова світло-бура, червоно має значну світло-вохристу, іржаву та бурю строкатість, хвіст іржасто-рудий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у заповідниках: Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, «Горгани» та Карпатському НПП. Занесено до ЧКУ (1994), входить до переліку видів Бернської конвенції (Додаток II).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Страутман, 1963; Владышевский, 1968; Костин, 1983; Snow, Perrins, 1998; Birds in Europe, 2004; Цвельх, Клестов, Осипова, 2007.

Автори: Б.А. Аппак, М.М. Бескаравайний, І.М. Горбань, О.М. Цвельх
Малюнок: І.І. Землянських

■ — область гніздування

СИНИЦЯ БІЛА

Parus cyanus Pallas, 1770

Таксономічна належність

Клас — Птахи (*Aves*), ряд — Горобцеподібні (*Passeriformes*), родина — Синицеві (*Paridae*). Один з 7-ми видів роду у фауні України, один з 3-х або 7-ми підвидів політипного виду.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гніздовий ареал охоплює пд. лісової, лісостепову і частково степову смугу Сх. Європи, пд. р-ни Зх. та Сх. Сибіру, Памір, Тянь-Шань, Далекий Схід; в Україні гніздиться в середній течії Прип'яті та Стоходу.

Чисельність і причини її зміни

В Україні 5–8 гніздових пар. У 2001 р., біля с. Сваловичів гніздилися 3 пари, у 2002 р. — 3–4, у 2004 — 9, у 2005 — 7, у 2006 — 9–10; по 1 парі біля с. Малої Глуші — у 2001 р.; біля с. Омит — у 2004 р. У Росії, Білорусі, Україні у 1970–1990 рр. до 2,9 тис. пар. У 1990–2000 рр. популяція у Білорусі й Україні стабільна. Існують усі ризики, характерні для малих популяцій і тих, що знаходяться на межі ареалу; дуже вразливий через малу чисельність.

Особливості біології та наукове значення

Малочисельний гніздовий і кочовий вид. Заселяє ділянки вологих лісів і чагарники поблизу боліт. Гнізда в дуплах дерев, нішах ста-

рих будівель. Гніздиться у травні-червні. У кладці 10–12 яєць. Насиджування 13–14 діб. Гніздова біологія виду в Україні не достатньо вивчена. Раціон: дрібні комахи та павуки, взимку — ще й насіння рослин.

Морфологічні ознаки

Довжина тіла — близько 14 см, маса птахів в межах 12,5–15,5 г. У дорослих голова біла; вуздечка, смуга на потилиці, і ті, які окреслюють щоки, синювато-чорні; спина, плечі, поперек сірі; на темно-синіх верхніх покривних перах крила біла смуга; надхвістя і низ білі; махові пера бурі з домішкою білого і синього кольорів; середня пара стернових пер синя, крайня пара — біла, інші — сині з білою кінцевою частиною; дзьоб і ноги сірі.

У молодих білі частини оперення з сірим або бурим відтінком, темні — буруваті.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Захищений Бернською конвенцією (Додаток II). Згідно європейської природоохоронної значимості — категорія Non-SPEC, статус Безпечний (Secure). У Білорусі та Росії занесений у Червону книгу. В Україні охороняється в НПП «Прип'ять–Стохід». Потрібно детальніше вивчити біотопи, гніздування та місця зимівлі; розробити рекомендації з охорони виду; вивішувати дуплянки.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

За літературними даними, може займати штучні гніздівлі.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Dzieduszycki, 1880, 1895; Герхнер, 1928; Грабар, 1931; Dunajewski, 1938; Страутман, 1963; Никифоров, Яминский, Шклярів, 1989; Степанян, 1990; Рябицев, 2002; Шидловский, Полуда и др., 2002; Birds in Europe, 2004.

Автор: І.В. Шидловський
Малюнок: І.І. Землянських

● — місця гніздування

ВІВСЯНКА ЧОРНОГОЛОВА

Emberiza melanocephala Scopoli, 1769

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Горобцеподібні (Passeriformes), родина — Вівсяникові (Emberizidae). Один з 37-ми видів роду; один з 16-ти видів роду у фауні України.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Від пд. частини Європи до зх. узбережжя Каспію. До 1950 рр. обл. гніздування в Україні простягалася вузькою смугою від пд.-сх. кордонів Луганської та Донецької обл. вздовж Пн. Приазов'я на зх. до «Асканії-Нова». Спорадично гніздився на пд. сх. Керченського п-ову. Сучасний ареал в Криму охоплює весь Керченський п-в. Спостерігається подальша тенденція просування виду в передгір'я Криму. Окремі пари та територіальні самці відмічені на узбережжі Молочного лиману, на пн. Арабатської стрілки, в ок. м. Таврійська (Херсонська обл.) та в Степовому Криму.

Чисельність і причини її зміни

У Європі — близько 2,8 тис. пар, в 1970–1990 рр. спостерігалось значне скорочення. В Україні, до середини 1970 рр. чисельність на Керченському п-ві сягала, можливо, декількох десятків пар, а на початку XXI ст. — 150–200 пар. У Пн. Приазов'ї чисельність різко скоротилась до 50–200 пар. У Луганській обл. до початку 1990-х рр. нараховувалось близько 20 пар, нині гніздяться поодинокі пари. Розширенню ареалу та зростанню чисельності виду в Криму сприяє погіршення культури землеробства та зменшення масштабів тваринництва. У Пн. Приазов'ї скорочення чисельності в 1980–1990 рр. пов'язане з розвитком сільського господарства та будівництвом пансіонатів що призвело до знищення природних біотопів.

Особливості біології та наукове значення

Трапляється у відкритих сухих степах, на зсувних схилах морських берегів. Тримається серед високої рудеральної рослинності, молодих полезахисних лісосугах та чагарниках. У місцях гніздування з'являються в квітні–травні. Гнізда розташовуються в кущах та заростях трав'яних рослин. У кладці 2–7, частіше 4–5 яєць. Насиджує самка протягом 14–16 днів. Пташенята залишають гніздо у віці приблизно 12 діб. Відліт у липні–серпні. Живиться зерном культурних рослин, насінням бур'янів та комахами.

Морфологічні ознаки

Довжина тіла — близько 17 см, маса тіла — 25–33 г. Дорослий самець у шлюбному вбранні: голова чорна; задня частина шиї, спина, малі

покривні пера верху крил, поперек і надхвістя каштаново-руді; горло і решта нижньої частини тулуба яскраво-жовті; дзьоб сірий; ноги бурі. Доросла самка зверху бурувато-сіра, на спині рудий відтінок і темні плями, поперек і надхвістя жовтуваті або рудуваті; низ жовтуватий. Молодий птах подібний до самки, але в оперенні переважає вохристий відтінок.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Бернської конвенції (Додаток II). ЧКУ (1994). Охороняється в Луганському та Олександрівському ПЗ, РЛП «Меотиди». Необхідно запобігати знищенню природних біоценозів, придатних для гніздування виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Спангенберг, Судилова, 1954; Степанян, 1978; Костин, 1983; Stamp S. (ed.), 1994; Кинда, Гринченко, 2002; Кинда и др., 2003.

Автори: В.В. Кинда, О.І. Бронсков
Малюнок: І.І. Землянських

● — місця гніздування